

หลักธรรม เพื่อการบริหารการศึกษา

Principles of Dhamma for Educational Administration

เหมาะสำหรับ :

- ผู้ประกอบวิชาชีพครู
- ผู้บริหารสถานศึกษา
- ผู้บริหารการศึกษา
- ศึกษาานิเทศก์
- อาจารย์และนักศึกษา
ระดับปริญญาโท-เอก
สาขาวิชาการบริหารการศึกษา
- ผู้สนใจทั่วไป

สุวิทย์ ภาณุจारी

หลักธรรมเพื่อบริหารการศึกษา
PRINCIPLES OF DHAMMA FOR
EDUCATIONAL ADMINISTRATION

หลักธรรม เพื่อการบริหารการศึกษา

Principles of Dhamma
for Educational Administration

เหมาะสำหรับ:

- ผู้ประกอบวิชาชีพครู
- ผู้บริหารสถานศึกษา
- ผู้บริหารการศึกษา
- ศึกษาานิเทศก์
- อาจารย์และนักศึกษา
ระดับปริญญาโท-เอก
สาขาวิชาการบริหารการศึกษา
- ผู้สนใจทั่วไป

สุวิทย์ ภาณุจारी

หลักสูตรเพื่อการบริหารการศึกษา

ผู้เขียน: รองศาสตราจารย์ ดร.สุวิทย์ ภาณุจारी

ISBN (e-book): 978-616-626-963-5

พิมพ์ครั้งแรก: พ.ศ. 2568

จำนวนหน้า: 184 หน้า

สงวนลิขสิทธิ์ตามกฎหมาย

จัดพิมพ์โดย:

รองศาสตราจารย์ ดร.สุวิทย์ ภาณุจारी
27 ซอยเพชรเกษม 48 แยก 31
ถนนเพชรเกษม แขวงบางด้วน
เขตภาษีเจริญ จังหวัดกรุงเทพมหานคร
10160 โทร. 08 6406 9016

ราคา: 179 บาท

คำนำ

หนังสือเรื่อง “**หลักธรรมเพื่อการบริหารการศึกษา**” เล่มนี้ เขียนขึ้นโดย มีวัตถุประสงค์ เพื่อให้ผู้ประกอบวิชาชีพครู ผู้บริหารสถานศึกษา ผู้บริหารการศึกษา ศิษยานุเทศก์ อาจารย์และนักศึกษาระดับปริญญาโท-เอก สาขาวิชาการบริหารการศึกษา และผู้สนใจทั่วไป ได้ศึกษาเรียนรู้และสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการประกอบวิชาชีพทางการศึกษาของตนได้

ในหนังสือเล่มนี้ มีเนื้อหาสาระสำคัญ ซึ่งแบ่งออกได้ 3 ตอน ได้แก่ (1) หลักธรรมเพื่อการบริหารตน (2) หลักธรรมเพื่อการบริหารคน และ (3) หลักธรรมเพื่อการบริหารงาน โดยเป็นเนื้อหาที่มุ่งเน้นการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มาประยุกต์ใช้เพื่อการบริหารการศึกษาที่ครอบคลุมทั้งสามมิติ คือ มิติบริหารตน มิติบริหารคน และมิติบริหารงาน ซึ่งทั้งสามมิติเป็นมิติที่ประยุกต์หลักธรรมเพื่อการบริหารอย่างเหมาะสม โดยหลักธรรมดังกล่าวเป็นอมตะและทันสมัย (อกาลิก) อาจถือว่าเป็นทฤษฎีหรือศาสตร์ทางตะวันออกที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อการบริหารการศึกษาในบริบทของประเทศไทยได้เป็นอย่างดี แทนที่จะมุ่งเน้นศึกษาและประยุกต์ใช้ทฤษฎีหรือศาสตร์ทางตะวันตกเพียงอย่างเดียว

การศึกษาเรียนรู้เรื่อง “**หลักธรรมเพื่อการบริหารการศึกษา**” และนำมาประยุกต์ใช้ในการประกอบวิชาชีพทางการศึกษาจึงถือว่าเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่ง เพราะจะเป็นประโยชน์ในการประกอบวิชาชีพทางการศึกษาและรักษาไว้ซึ่งเกียรติภูมิของวิชาชีพ

ผู้เขียนหวังเป็นอย่างยิ่งว่า หนังสือเล่มนี้จะเป็นแหล่งแห่งความรู้หรือสารสนเทศด้านการทำความเข้าใจหลักธรรมเพื่อการบริหารการศึกษา ซึ่งเป็นประโยชน์สำหรับผู้ประกอบวิชาชีพทางการศึกษาและผู้สนใจทั่วไป

สวितย์ ภาณุจारी
หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชานวัตกรรมการบริหารการศึกษา
วิทยาลัยนวัตกรรมการจัดการ
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	ค
สารบัญ	ง
สารบัญตาราง	ข
สารบัญภาพ	ช
อักษรย่อชื่อคัมภีร์	ญ
ข้อควรทราบ	ฉ
ตอนที่ 1	
หลักธรรมเพื่อการบริหารตน	1
1.1 ความนำ	1
1.2 โลกपालธรรม	1
1.3 ขันติโสรัจจะ	3
1.4 สติสัมปชัญญะ	5
1.5 สุจริต	6
1.6 อธิปไตย	11
1.7 ไตรสิกขา	14
1.8 กุศลมูล	18
1.9 บุญกิริยาวัตถุ	21
1.10 โภคผล	24
1.11 ปัญญา	27
1.12 อปัณกปฏิบัติ	30
1.13 พรหมวิหาร	32
1.14 วุฒิธรรม	35
1.15 อธิษฐานธรรม	38
1.16 พละ	42
1.17 เบญจศีล	46
1.18 เบญจธรรม	49
1.19 เวสัชชกรณธรรม	53
1.20 อริยวัฑฒิ	56
1.21 กัลยาณมิตรธรรม	58
1.22 สัมปยุตธรรม	60
1.23 อริยทรัพย์	63

	1.24	นาถกรรมธรรม	67
	1.25	กุศลกรรมบถ	70
	1.26	บารมี	74
	1.27	ความสำคัญของหลักธรรมเพื่อการบริหารตน	78
	1.28	บทสรุป	79
ตอนที่ 2		หลักธรรมเพื่อการบริหารคน	80
	2.1	ความนำ	80
	2.2	โลกपालธรรม	80
	2.3	บุคคลหาได้ยาก	83
	2.4	พรหมวิหาร	86
	2.5	สังคหวัตถุ	90
	2.6	อคติ	93
	2.7	สุหทัยมิตร	97
	2.8	เหฏฐิมทิส	103
	2.9	ราชสังคหวัตถุ	106
	2.10	สาราณียธรรม	109
	2.11	กัลยาณมิตรธรรม	112
	2.12	อปปริหานิยธรรม	115
	2.13	ทศพิธราชธรรม	119
	2.14	จักรวรรดิวัตร	125
	2.15	ความสำคัญของหลักธรรมเพื่อการบริหารคน	130
	2.16	บทสรุป	131
ตอนที่ 3		หลักธรรมเพื่อการบริหารงาน	133
	3.1	ความนำ	133
	3.2	อธิปไตย	133
	3.3	อิทธิบาท	136
	3.4	อคติ	139
	3.5	พรหมวิหาร	143
	3.6	สังคหวัตถุ	146
	3.7	ราชสังคหวัตถุ	149
	3.8	เวสารัชชกรรมธรรม	152
	3.9	พละ	156
	3.10	ทศพิธราชธรรม	159

3.11	จักรวรรดิวัตร	165
3.12	ความสำคัญของหลักธรรมเพื่อการบริหารงาน	171
3.13	บทสรุป	172
บรรณานุกรม		173
ประวัติผู้เขียน		174

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
2.1	ความหมายของหลักทศพิธราชธรรมในแง่ของการประยุกต์ใช้ บริหารบุคคลในสถานศึกษา	122
2.2	ความหมายของหลักจักรวรรดิวัตรในแง่ของการประยุกต์ใช้ บริหารบุคคลในสถานศึกษา	128
3.1	ความหมายของหลักทศพิธราชธรรมในแง่ของการประยุกต์ใช้ บริหารงานในสถานศึกษา	161
3.2	ความหมายของหลักจักรวรรดิวัตรในแง่ของการประยุกต์ใช้ใน การบริหารงานของสถานศึกษา	167

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1.1	การมุ่งบริหารตนตามหลักโลกपालธรรม	2
1.2	การมุ่งบริหารตนตามหลักโสภณภณธรรม	4
1.3	การมุ่งบริหารตนตามหลักพหุการธรรม	5
1.4	การมุ่งบริหารตนตามหลักสุจริต	9
1.5	การมุ่งบริหารตนตามหลักอธิปไตย	12
1.6	การมุ่งบริหารตนตามหลักไตรสิกขา	16
1.7	การมุ่งบริหารตนตามหลักกุศลมูล	19
1.8	การมุ่งบริหารตนตามหลักบุญกิริยาวัตถุ	22
1.9	การมุ่งบริหารตนตามหลักโกศล	25
1.10	การมุ่งบริหารตนตามหลักปัญญา	28
1.11	การมุ่งบริหารตนตามหลักอภีณกปฏิบัติ	30
1.12	การมุ่งบริหารตนตามหลักพรหมวิหาร	33
1.13	การมุ่งบริหารตนตามหลักกุตติธรรม	36
1.14	การมุ่งบริหารตนตามหลักอธิษฐานธรรม	39
1.15	การมุ่งบริหารตนตามหลักพละ 4	44
1.16	การมุ่งบริหารตนตามหลักเบญจศีล	47
1.17	การมุ่งบริหารตนตามหลักเบญจธรรม	50
1.18	การมุ่งบริหารตนตามหลักเวสัชราชภณธรรม	54
1.19	การมุ่งบริหารตนตามหลักอริยวาท	56
1.20	การมุ่งบริหารตนตามหลักกัลยาณมิตรธรรม	59
1.21	การมุ่งบริหารตนตามหลักสัปปริสธรรม	62
1.22	การมุ่งบริหารตนตามหลักอริยทรัพย์	65
1.23	การมุ่งบริหารตนตามหลักนาคภณธรรม	68
1.24	การมุ่งบริหารตนตามหลักกุศลกรรมบถ	72
1.25	การมุ่งบริหารตนตามหลักบารมี	75
2.1	การมุ่งบริหารตนตามหลักโลกपालธรรม	81
2.2	การมุ่งบริหารตนตามหลักทูลลภบุคคล	84
2.3	การมุ่งบริหารตนตามหลักพรหมวิหาร	87
2.4	การมุ่งบริหารตนตามหลักสังคหวัตถุ	91
2.5	การมุ่งบริหารตนตามหลักอคติ	95
2.6	การมุ่งบริหารตนตามหลักสุทนต์มิต	101
2.7	การมุ่งบริหารตนตามหลักเหฏฐิมทิส	104

2.8	การมุ่งบริหารคนตามหลักราชสังคหวัตถุ	107
2.9	การมุ่งบริหารคนตามหลักสาราณียธรรม	110
2.10	การมุ่งบริหารคนตามหลักกัลยาณมิตรธรรม	114
2.11	การมุ่งบริหารคนตามหลักอปริหานิยธรรม	117
2.12	การมุ่งบริหารคนตามหลักทศพิธราชธรรม	121
2.13	การมุ่งบริหารคนตามหลักจักรวรรดิวัตร	127
3.1	การมุ่งบริหารงานตามหลักอธิปไตย	134
3.2	การมุ่งบริหารงานตามหลักอิทธิบาท	137
3.3	การมุ่งบริหารงานตามหลักอคติ	141
3.4	การมุ่งบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร	144
3.5	การมุ่งบริหารงานตามหลักสังคหวัตถุ	147
3.6	การมุ่งบริหารงานตามหลักราชสังคหวัตถุ	150
3.7	การมุ่งบริหารงานตามหลักเวสาร์ชชกรณธรรม	154
3.8	การมุ่งบริหารงานตามหลักพละ 5	157
3.9	การมุ่งบริหารงานตามหลักทศพิธราชธรรม	161
3.10	การมุ่งบริหารงานตามหลักจักรวรรดิวัตร	167

อักษรย่อชื่อคัมภีร์

1. คัมภีร์พระไตรปิฎกบาลีอักษรไทย ฉบับสยามรัฐ ที่ใช้อ้างอิงในหนังสือเล่มนี้ใช้อักษรย่อ บอก เล่ม/ข้อ/หน้า เช่น อง.ทุก. 20/255/65 หมายถึง คัมภีร์พระไตรปิฎกบาลีอักษรไทย ฉบับสยามรัฐ เล่ม 20/ข้อ 255/หน้า 65)

2. อักษรย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎกบาลีอักษรไทย ฉบับสยามรัฐ ที่ใช้อ้างอิงในหนังสือนี้ มีดังนี้

ขุ.ชา.	= ขุททกนิกาย ชาดก
ขุ.พุทธ.	= ขุททกนิกาย พุทธวิธี
ที.ปา.	= ทีฆนิกาย ปาฐกวรรค
ที.ม.	= ทีฆนิกาย มหาวรรค
ม.ม.	= มัชฌิมนิกาย มูลปณาสก
วินย.	= วินยปิฎก มหาวิภังค
ส.ส.	= สยัตตนิคาย สคาถวรรค
อง.ทุก.	= องคุตตรนิกาย ทุกนิปาต
อง.ติก.	= องคุตตรนิกาย ติกนิปาต
อง.จตุกก.	= องคุตตรนิกาย จตุกกนิปาต
อง.ปญจก.	= องคุตตรนิกาย ปญจกนิปาต
อง.สตตก.	= องคุตตรนิกาย สตตกนิปาต
อง.อฏฐก.	= องคุตตรนิกาย อฏฐกนิปาต
อง.นวก.	= องคุตตรนิกาย นวกนิปาต
อง.ทสก.	= องคุตตรนิกาย ทสกนิปาต
อภิ.วิ.	= อภิธมมปิฎก วิภังค

ข้อควรทราบ

ในหนังสือเล่มนี้ มีข้อควรทราบเกี่ยวกับอักษรไทยที่ใช้ในบาลีและอักษรโรมันที่ใช้เขียนบาลี ดังนี้

อักษรไทยที่ใช้ในบาลี	อักษรโรมันที่ใช้เขียนบาลี
ก, ข, ค, ข, ง	k, kh, g, gh, ṅ
จ, ฉ, ช, ฌ, ญ	c, ch, j, jh, ṇ
ฎ, ฏ, ฑ, ฒ, ณ	ṭ, ṭh, ḍ, ḍh, ṇ
ด, ถ, ท, ฒ, น	t, th, d, dh, n
ป, ผ, พ, ภ, ม	p, ph, b, bh, m
ย, ร, ล, ว, ส, ห, พ, อ	y, r, l, v, s, h, ḷ, ṁ ṁ หรือ ṇ
อ, อา, อิ, อี, อุ, อู, เอ, โอ	a, ā, i, ī, u, ū, e, o

การเขียนคำภาษาบาลีด้วยอักษรโรมัน (Romanization) มีหลักการสำคัญที่ควรทราบ เพื่อให้เขียนได้ถูกต้องตามระบบการถอดเสียงบาลีสากล โดยทั่วไปจะใช้ระบบ **"IAST"** (International Alphabet of Sanskrit Transliteration) ซึ่งนิยมใช้เขียนในรูปแบบที่ถูกต้องตามหลักบาลีและรูปแบบที่นิยมใช้ในปัจจุบัน โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. รูปแบบที่ถูกต้องตามหลักบาลี

1.1 เขียนติดกันทั้งหมด เพื่อแสดงรูปแบบมาตรฐานตามหลักสนธิในภาษาบาลีที่คำประสมมักต่อกันโดยไม่มีเครื่องหมายยัติภังค์ (-) คั่น เช่น กัลยาณมิตรธรรม สามารถเขียนติดกันดังนี้

"Kalyāṇamittadhamma" (กัลยาณ + มิตร + ธรรม)

1.2 เขียนแยกคำตามพยางค์หรือส่วนประกอบ แสดงการแยกศัพท์ชัดเจน แต่ไม่ใช่รูปแบบมาตรฐานในคัมภีร์ เหมาะสำหรับผู้เริ่มเรียน ใช้เพื่อการศึกษาให้เห็นโครงสร้างของคำ เช่น พรหมวิหาร สามารถเขียนแยกคำดังนี้

“Brahma-vihāra” (พรหม + วิหาร)
(แยกคำด้วยยัติภังค์ ใช้เพื่อการศึกษา)

“Kalyāṇa-mitta-dhamma” (กัลยาณ + มิตร + ธมม)
(แยกทุกคำด้วยยัติภังค์ ใช้เพื่อการศึกษา เหมาะสำหรับผู้เริ่มเรียน เพื่อให้เห็นโครงสร้างคำ)

“Kalyāṇamitta-dhamma”
(แยกเฉพาะบางส่วน เป็นรูปแบบผสม พบในงานวิชาการเพื่อเน้นส่วนสำคัญ คือ แยก "dhamma" (ธมม) ออกมาเพื่อเน้นว่า หมายถึง "หลักธรรมแห่งกัลยาณมิตร")

2. รูปแบบที่นิยมใช้ในปัจจุบัน

2.1 ในคัมภีร์และงานวิชาการบาลี นิยมเขียนติดกันตามหลักสนธิ เช่น Brahmavihāra, Kalyāṇamittadhamma

2.2 ในหนังสือสอนภาษาบาลีหรือคำอธิบายอาจใช้ยัติภังค์แยกทุกคำ เช่น Brahma-vihāra, Kalyāṇa-mitta-dhamma) เพื่อให้เข้าใจโครงสร้างของคำที่ชัดเจน

2.3 ในงานแปลหรือบทความทั่วไป มักใช้แบบผสม (Kalyāṇamitta-dhamma) เพื่อเน้นส่วนสำคัญ

3. สระยาวต้องมีเครื่องหมาย (ā, ī, ū, e, o)

สระยาวในบาลีจะใส่ เครื่องหมายขีดบน (macron) เช่น:

• ā (อา), ī (อี), ū (อุ)

ตัวอย่าง

- เมตตา = **Mettā** (ไม่ใช่ "Metta")
- กตัญญู = **kataññū** (ไม่ใช่ kataññu)

4. ตัวอักษรพิเศษในบาลี

ตัวอย่าง

- **ํ** (ง) เช่น **Saṅgha** (สังฆ)
- **ั** (ญ) เช่น **paññā** (ปัญญา)

5. ตัวสะกดและตัวการันต์

พยัญชนะซ้อนหรือการันต์มักแทนด้วย **จุดใต้ (.)** ในบาลี แต่ในอักษรโรมันจะเขียนเป็นตัวอักษรปกติ

▪ ตัวอย่าง

- **สจจ** = **sacca** (สจจ)
- **พุทธ** = **Buddha** (พุทธ)

ตัวอย่างคำบาลี (ไทย) ที่เขียนด้วยอักษรโรมัน (IAST)

คำบาลี (ไทย)	อักษรโรมัน (IAST)	การแยกคำ
ไตรสิกขา	Ti-sikkhā	ติ + สิกขา
พรหมวิหาร	Brahma-vihāra	พรหม + วิหาร
อริยสัจ	Ariya-sacca	อริย + สจจ

ข้อควรระวัง

อย่าสับสนระหว่างคำบาลีกับคำสันสกฤต คำบาลีบางคำอาจต่างจากสันสกฤตเล็กน้อย

ตัวอย่าง

- บาลี: **Dhamma** (ธมม), สันสกฤต: **Dharma** (ธรรม)
- บาลี: **Nibbāna** (นิพพาน), สันสกฤต: **Nirvāṇa** (นิรวาณ)

ตอนที่ 1

หลักธรรม เพื่อการบริหาร "ตน"

1.1 ความนำ

หลักธรรมเพื่อการบริหารตน หมายถึง การนำหลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการตนเอง ทั้งทางกาย วาจา และใจ เพื่อให้เกิดความสงบสุขภายในและความสำเร็จในหน้าที่การงาน โดยเน้นที่การพัฒนาจิตใจให้บริสุทธิ์ หรือลดละกิเลสประเภทอวิชชา ตัณหา และอุปาทาน ดังนั้น ในตอนที่ 1 นี้ จะนำเสนอตัวอย่างหลักธรรมเพื่อการบริหารตนเองของผู้บริหาร ซึ่งจะส่งผลดีต่อการบริหารการศึกษา จำนวน 25 หลักธรรม ได้แก่ (1) โลกपालธรรม (2) ธรรมอันทำให้งาม (3) ธรรมมีอุปการะมาก (4) สุจริต (5) อธิปไตย (6) ไตรสิกขา (7) กุศลมูล (8) บุญกิริยาวัตถุ (9) โภคผล (10) ปัญญา (11) อปัณณกปฏิบัติ (12) พรหมวิหาร (13) วุฒิธรรม (14) อธิษฐานธรรม (15) พละ (16) เบญจศีล (17) เบญจธรรม (18) เวสัชชชกรณธรรม (19) อริยวัฑฒิ (20) กัลยาณมิตรธรรม (21) สัมปรัสนธรรม (22) อริยทรัพย์ (23) นาถกรณธรรม (24) กุศลกรรมบถ และ (25) บารมี โดยมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

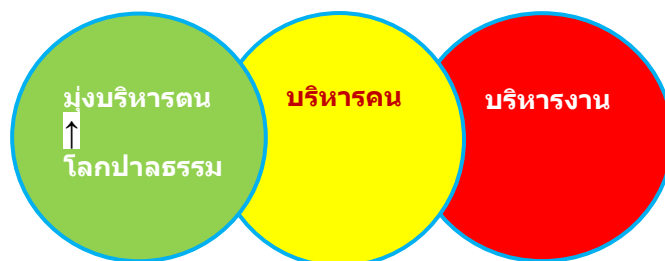
1.2 โลกपालธรรม

โลกपालธรรม (Lokapāla-dhamma: virtues that protect the world) แปลว่า ธรรมคุ้มครองโลก หมายถึง หลักธรรมที่ทำให้โลกไม่เกิดความเดือดร้อน วุ่นวาย สับสน เป็นธรรมที่น่าสันติสุขมาให้แก่ชาวโลก เรียกอีกชื่อว่า **"เทวธรรม"** (เท-วะ-ท่า) แปลว่า **ธรรมของเทวดา** หมายถึง หลักธรรมที่ช่วยทำให้มนุษย์มีจิตใจสูงส่งประดุจเทวดา มีหลักในการปฏิบัติ 2 ประการ ดังนี้ (อง.ทุก. 20/255/65)

1. หิริ คือ ความละอายใจต่อบาป หมายถึง ความละอายที่จะทำชั่ว (กายทุจริต) พูดชั่ว (วจีทุจริต) และคิดชั่ว (มโนทุจริต) โดยไม่ต้องมีผู้ใดบอกกล่าวให้เกิดความละอาย แต่เป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นในใจตนเอง

2. โอตตัปปะ คือ ความเกรงกลัวต่อบาป หมายถึง ความเกรงกลัวต่อผลของกรรมชั่ว ทั้งทางกาย วาจา และใจ

หลักโลกपालธรรมนี้ เป็นหลักธรรมที่สามารถประยุกต์ใช้เพื่อมุ่งบริหารตนเป็นหลักสำคัญ แต่สามารถประยุกต์ใช้เพื่อบริหารคน และบริหารงานได้ตามความเหมาะสม อาจแสดงให้เห็นได้ดังภาพที่ 1.1

ภาพที่ 1.1 การมุ่งบริหารตนตามหลักโลกपालธรรม

ความละอายและความเกรงกลัวที่เกิดขึ้นเพราะกฎระเบียบบังคับทางสังคมนั้นไม่ถือว่าเป็นหิริและโอตตัปปะ เพราะเกิดขึ้นจากบุคคลภายนอก ไม่ได้เกิดขึ้นจากจิตใจของตนเอง ซึ่งสามารถกระทำลับหลังได้ หากไม่มีใครรู้เห็น เช่น สมพิศไม่เสพยาบ้าในผับบาร์ เพราะกลัวถูกตำรวจจับแต่กลับมาเสพที่บ้านตามลำพัง สมชายไม่กล้าปล้นร้านทองในเวลากลางวัน เพราะเห็นตำรวจนั่งเฝ้าอยู่ แต่แอบเข้าไปขโมยทองในเวลากลางคืนเพราะว่าไม่มีตำรวจ ฯลฯ อย่างนี้ไม่ถือว่าเป็นหิริและโอตตัปปะ

ผู้บริหารหรือผู้นำสถานศึกษาหรือองค์กรควรเน้นการประยุกต์ใช้หลักโลกपालธรรม เพื่อ **"การบริหารตนที่ดี"** โดยเป็นผู้ประพฤติปฏิบัติตนให้มีหิริและโอตตัปปะ ไม่ทำความชั่วทั้งต่อหน้าและลับหลังผู้อื่น ซึ่งจะเป็นต้นแบบที่ดีสำหรับผู้ใต้บังคับบัญชา เมื่อผู้บริหารหรือผู้เป็นหัวหน้าไม่ทำความชั่วทั้งต่อหน้าและลับหลังผู้อื่น ผู้ใต้บังคับบัญชาก็จะไม่กล้าทำความชั่วทั้งต่อหน้าและลับหลังผู้อื่นเช่นเดียวกัน หรืออย่างน้อยเป็นการป้องกันหรือสร้างความตระหนักให้ผู้ใต้บังคับบัญชาต้องปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ซึ่งจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการบริหารหรือการนำสถานศึกษาหรือองค์กร ให้มีความโปร่งใส และตรวจสอบได้

สำหรับตัวอย่างการประยุกต์ใช้หลักโลกपालธรรมในการบริหารตนเองของผู้บริหารสถานศึกษาเพื่อสร้างจิตสำนึกที่ดีงาม มีดังนี้

1. ทิริ (ความละเอียดรอบคอบ): ผู้บริหารมีความละเอียดใจและหลีกเลี่ยงการกระทำที่ไม่ถูกต้องในทุกด้าน เช่น ไม่รับสินบน ไม่ใช้ตำแหน่งหน้าที่ในทางที่ไม่ถูกต้อง และไม่กระทำการที่ขัดต่อจรรยาบรรณวิชาชีพ ทั้งนี้เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่บุคลากรและนักเรียน รวมถึงสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่เน้นความซื่อสัตย์และความโปร่งใส

2. โอดตัมปะ (ความเกรงกลัวต่อบาป): ผู้บริหารมีจิตสำนึกและเกรงกลัวต่อผลของการกระทำที่ไม่ถูกต้อง โดยคิดถึงผลกระทบทั้งต่อตนเองและองค์กร เช่น การตัดสินใจที่ไม่เป็นธรรม การทุจริต หรือการใช้อำนาจในทางที่ผิด เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการกระทำที่อาจส่งผลเสียต่อความน่าเชื่อถือของตนเองและสถานศึกษา และเพื่อสร้างบรรยากาศที่ส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมในโรงเรียน

กล่าวโดยสรุป การประยุกต์ใช้หลักโลกपालธรรมในการบริหารตนเองของผู้บริหารสถานศึกษา จะทำให้ผู้บริหารไม่กล้าทำความชั่วทั้งต่อหน้าและลับหลังผู้อื่น ช่วยสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่ดีงาม สร้างสรรค์สังคมที่มั่นคง สร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้และการพัฒนาของทั้งบุคลากรและนักเรียน ส่งผลให้สถานศึกษาประสบความสำเร็จในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาและสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ที่ดี

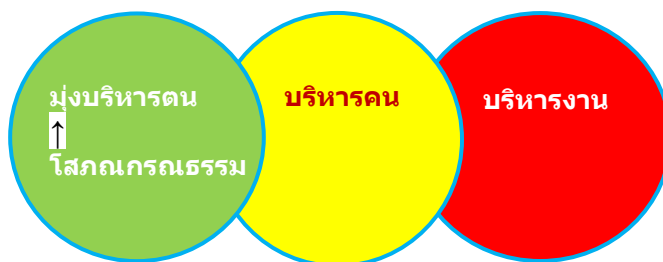
1.3 โสภณกรณธรรม

โสภณกรณธรรม คือ ธรรมอันทำให้งาม (Sobhanakarana-dhamma: gracing virtues) หมายถึง หลักธรรมที่ทำให้ผู้ประพฤติปฏิบัติตามงดงาม มีหลักปฏิบัติ 2 ประการ ดังนี้ (วินย. 5/244/335; อง. ทก. 20/410/118)

1. ขันติ คือ ความอดทน หมายถึง การรักษาปกติภาพของตนไว้ได้ ในเมื่อถูกกระทบด้วยสิ่งอันไม่พึงปรารถนา

2. โสรัจจะ คือ ความสงบเสงี่ยม เมื่อมีความอดทนแล้ว ก็ต้องพยายามสงบใจ ทำใจให้เย็นลงด้วยอุบายอันชอบ เมื่อใจสงบแล้ว กิริยาวาจาที่แสดงออกมาก็จะสงบเสงี่ยมเหมือนไม่มีอะไรเกิดขึ้น เมื่อเป็นเช่นนี้ความงามทุกส่วนของตนที่เคยมีอยู่ก็จะไม่เสื่อม จะคงความงดงามอยู่

หลักโสภณกรณธรรมนี้ เป็นหลักธรรมที่สามารถประยุกต์ใช้เพื่อมุ่งบริหารตนเป็นหลักสำคัญ แต่สามารถประยุกต์ใช้เพื่อบริหารคน และบริหารงานได้ตามความเหมาะสม อาจแสดงให้เห็นได้ดังภาพที่ 1.2

ภาพที่ 1.2 การมุ่งบริหารตนตามหลักโสภณกรณธรรม

ผู้บริหารหรือผู้นำสถานศึกษาหรือองค์กรควรเน้นการประยุกต์ใช้หลักขันติโสรัจจะในการบริหารตน เพื่อ "การบริหารตนที่ดี" โดยเป็นผู้ที่มีปกติภาพสงบเสงี่ยมเจียมตัว ดูดีมีบุคลิกอันงดงามและจะสามารถชนะใจของผู้ใต้บังคับบัญชาหรือผู้ตามได้เป็นอย่างดี

สำหรับตัวอย่างการประยุกต์ใช้หลักโสภณกรณธรรมในการบริหารตนเองของผู้บริหารสถานศึกษา เพื่อช่วยให้ผู้บริหารสถานศึกษาสามารถบริหารจัดการอารมณ์และความรู้สึกของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับบุคลากรและนักเรียน มีดังนี้

1. ขันติ (ความอดทน): ผู้บริหารมีความอดทนในการเผชิญกับปัญหาและสถานการณ์ที่ท้าทาย เช่น การรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่าง การจัดการกับความขัดแย้งระหว่างบุคลากร หรือนักเรียนที่มีพฤติกรรมที่ต้องแก้ไข ซึ่งผู้บริหารต้องรักษาความสงบไว้ ไม่ปล่อยให้อารมณ์หรือความหงุดหงิดมากระทบการตัดสินใจ และมองปัญหาอย่างเป็นกลาง เพื่อให้สามารถแก้ไขได้อย่างรอบคอบและมีประสิทธิภาพ

2. โสรัจจะ (ความสงบเสงี่ยม): ผู้บริหารสงบใจและควบคุมการแสดงออกของตนให้นิ่งสงบได้เมื่อเกิดสถานการณ์ที่ต้องใช้ความอดทน ไม่ใช้วาจารุนแรงหรือแสดงกิริยาที่อาจส่งผลเสียต่อบรรยากาศการทำงาน การพูดจาและการกระทำที่มีความสงบเสงี่ยมจะทำให้บุคลากรและนักเรียนเคารพและเชื่อมั่นในตัวผู้บริหารมากขึ้น อีกทั้งยังเป็นการรักษาความสัมพันธ์อันดีในองค์กร ทำให้สถานศึกษามีบรรยากาศที่ส่งเสริมการเรียนรู้และความสามัคคี